

Gera Judit (Budapest)

Egy műfordítói kurzus tanulságai az irodalomértés szempontjából

Bevezetés

Ezt a tanulmányt az úgynevezett PETRA-E Network Erasmus+-projekt inspirálta.¹ A *PETRA* betűszó a *Plateforme Européenne pour la traduction littéraire* kezdőbetűiből áll, az *E* pedig az *Education* szót jelzi. A hálózatnak 2014-es indulása óta 20 európai egyetem – többek között az ELTE BTK – és más, műfordítással foglalkozó intézmény tagja. Létrejöttét és támogatását a Holland Nyelvunió (Nederlandse Taalunie) és az Utrechti Egyetemen működő Műfordítói Szakértői Központnak (Expertisecentrum Literair Vertalen, ELV) köszönheti. A projekt 2014-től 2016-ig terjedő első időszakában a hálózat szakértői olyan követelményrendszert dolgoztak ki, mely a műfordítók egyetemi vagy egyetemen kívüli képzésének különböző fázisait és az ezekhez tartozó kompetenciákat térképezte fel. Ez a követelményrendszer egy analitikus modellt kínál, amely betekintést nyújt a műfordítás tanulási folyamataiba, s teszi ezt mind a műfordítást oktatók, mind pedig a hallgatók számára. Ez az első olyan kezdeményezés, melynek során a műfordítóképzés akadémiai és nem akadémiai formáit egységbe rendezték. A műfordítás oktatásában öt szintet különböztet meg a képzési ütemterv (Leerlijn Literair Vertalen). Az ütemterv megalkotói szerint az első szint a bachelor, illetve az annak megfelelő egyetemen kívüli szakmai képzés alatt szerezhető meg. Az ütemtervben nyolc kompetencia szerepel, melyek a következők: 1) fordítói, 2) nyelvi, 3) szövegértési, 4) problémamegoldó, 5) irodalmi–kulturális, 6) szakmai, 7) didaktikai–evaluatív és 8) kutatói kompetencia. A kompetencia ebben a kontextusban a projekt szakértői szerint nem más, mint „az a bizonyított képesség, mely alkalmassá tesz valakit a megszerzett tudás és a különféle készségek alkalmazására.”

A tanulási ütemterv nyitott struktúra: a már leírt részkompetenciák mindig kiegészíthetők újakkal. A szintekhez rendelt kompetenciákat úgynevezett deskriptorokkal jellemzik. Ezek a deskriptorok foglalják össze, hogy egy

¹ URL: <https://petra-education.eu/about-petra-e/>.

bizonyos szinten mit kell tudnia, milyen készségekkel rendelkeznie és miféle tevékenységekre kell képesnek lennie a műfordítónak. A tanulási ütemterv, melyet a nyelvvizsgák Európai Referencia Keretének (ERK) példájára állítottak össze a projekt résztvevői, egy még fejlesztés alatt álló dokumentum.²

A tudás és a készségek mellett a szakértők szerint az attitűd is lényegi, konstitutív elemét alkotja a kompetenciának. Tanulmányom az attitűd elemére és az attitűddel szorosan összefüggő jelentéstulajdonításra reflektál.

1 Cél és módszertan

A 2014, 2015 és 2016-os akadémiai év tavaszi szemesztereiben, a műfordítói kurzus keretében a suriname-i holland író, Albert Helman *Mijn aap schreit* [Sír a majmom] c. hosszú elbeszélését fordítottuk több néderlandisztika szakos MA-hallgatóval.³ Az 1928-ban megjelent elbeszélés egy fiatalember egyes szám első személyben elmesélt története, aki egy majmot vásárol egy vadásztól. Az én-elbeszélő és a majom között ambivalens kapcsolat alakul ki. Mivel az én-elbeszélő nem tudja feldolgozni az ambivalenciából fakadó feszültségeket, a majmot megöli, majd úgy határoz, hogy ő maga is vadász lesz.

1.1 Történelmi kitérő: a holland gyarmati múlt egy szelete

Az egyik jelentős holland gyarmatosító társaság a West-Indische Compagnie (Nyugat-Indiai Társaság, rövidítve: WIC) nevet viselte, 1621-ben alapították, részvénytársaságként működött. Felhatalmazása szerint Nyugat-Afrika, Amerika, továbbá az Amerika és Új-Guinea keleti pontja között elterülő Csendes-óceáni szigetek tartoztak hatókörébe. A WIC egykori fennhatósága alá tartozó területek közül a legfontosabbak: Nieuw-Nederland (a mai New York állam, New Jersey, Delaware és Connecticut, ezeken a területeken 1643 és 1645 között véres harcokat vívtak az indiánokkal), Curaçao, Brazília és Suriname. Az Európába importált legfontosabb termények a cukor és a dohány voltak. A WIC azonban az idegen hajók elrablásáról és a rabszolga-kereskedelemről híresült el igazán. A fennhatósága alá tartozó hajók egy háromszöget alkotó utat jártak be: Hollandiából csereárukkal megrakodva először Afrikába mentek, ahonnan rabszolgákat szállítottak Amerikába és a karibi térségbe. Innen cukorral és dohánnyal tértek vissza Hollandiába. A legnyereségesebb vállalkozás a rabszolga-kereskedelem volt, így a WIC nem

² ELV: *Leerlijn Literair Vertalen*. Antwerpen/Utrecht 2014. URL: <https://literairvertalen.org/kennisbank/leerlijn-literair-vertalen>.

³ Albert Helman: *Mijn aap schreit*. Amsterdam: Querido 1966 [1928].

tekinthető kizárólag kereskedelmi társaságnak. Tevékenysége erősen katonai és politikai színezetű is volt.

A felvilágosodás hatására Hollandiában is megindult az a folyamat, melynek során követelni kezdték a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedelem megszüntetését, noha ez később vette kezdetét, mint Angliában, és sokkal erőteljesebb volt. A Nyugat-indiai gyarmatokon mindeközben egyremásra rabszolgalázadások törtek ki, többek között 1795-ben Curaçaón. A francia mintára megalakult Batáviai Köztársaság (1795–1806) Nemzeti Tanácsában 1797-ben hosszas vita alakult ki az alkotmányról, melynek során ismét felmerült a rabszolgaság megszüntetése, ám ezúttal is sikertelenül. Az 1807-es angliai *Abolition of Slave Trade Act* elfogadása után 1814-ben a Németalföldi Egyesült Királyság (1815–1830) is csatlakozott a rabszolga-kereskedelem eltörléséhez, de csak elviekben, mert a holland gyarmatokon a rabszolgaság intézménye továbbra is fennmaradt. A rabszolgaság eltörlésére – sok-sok politikus és író felszólamlásának, aktív írói tevékenységének következtében és nem utolsósorban Harriet Beecher Stowe *Uncle Tom's Cabin or Life among the Lowly* c. regényének hatására, melynek holland fordítása már egy évvel az eredeti után, 1853-ban megjelent – csak 1863-ban került sor. Suriname 1975-ben vált függetlenné Hollandiától.

1.2 Albert Helman

Albert Helman, valódi nevén Lodewijk (Lou) Alphonsus Maria Lichtveld, holland költő és prózaíró (Paramaribo, 1903 – Amszterdam, 1996) volt. Helman egy suriname-i kormányhivatalnok fiaként látta meg a napvilágot. 1921-ben egy korábbi hollandiai tartózkodás után ismét visszatért Hollandiába. Rövid ideig tanítóként dolgozott, közben zenei valamint holland nyelv- és irodalmi tanulmányokat végzett. Az amszterdami Szent Bonifác templom orgonistája volt és zenekritikákat írt. Joris Ivens, holland filmrendező *Eső* c. (1929) első hangosfilmjéhez is ő komponálta a zenét. Költőként 1923-ban debütált, a fiatal katolikus költők csoportjához csatlakozott. 1931-ben szakított a katolicizmussal és más jellegű folyóiratoknak kezdett dolgozni, mint addig. 1932 és 1938 között Spanyolországban élt, az *NRC* című napilapnak és a *Groene Amsterdammer* szabadelvű hetilapnak tudósított. A spanyol polgárháborúban a köztársaságpártiak közé tartozott, George Orwelllel közösen írtak Franco elleni szövegeket. Hollandiába visszatérve a második világháború alatt az ellenálláshoz csatlakozott, földalatti orgánumokba írt verseket és cikkeket. Ellenálló tevékenységéért később magas kitüntetésben részesítették. 1949-ben tért vissza Suriname-ba,

ahol Oktatásügyi és Népjóléti miniszter lett. Nemcsak a suriname-i Számvevőszék elnöke volt, hanem számos más társadalmi funkciót is betöltött. 1961-től a washingtoni Holland Nagykövetségen a Holland Királyság ENSZ-nagyköveteként dolgozott. Mindeközben elbeszéléseket, regényeket és színdarabokat írt, melyekkel széles közönséget ért el. Azután, hogy szakított a katolicizmussal, Helman anarchoszocialistának nevezte magát. Meggyőződése szerint az írónak non-konformistának kell lennie és társadalmi felelősséget kell vállalnia. Művei univerzális jellege miatt reneszánsz személyiségnek tartotta magát. Műveiben és cikkeiben az antropológia, a zene, a történelem, az irodalom, a politika, az oktatás, a gasztronómia, a film és az egészségügy kérdéseivel is foglalkozott. 1953-ban a jelentős hollandiai Vijverberg díjjal tüntették ki, 1962-ben pedig az Amszterdami Egyetem díszdoktorává avatta.

1.3 A szöveg kiválasztása

Tudatosan választottam egy olyan elbeszélést, melynek értelmezése rendkívül nehéz. Az volt a célom, hogy az interpretáció folyamata, ennek buktatói kerüljenek a műfordítói tevékenység középpontjába.

A hallgatókat először arra kértem, írják meg az elbeszélés nyomán kialakult első benyomásaikat. Ezzel az volt a célom, hogy kiderítsem, megértették-e az irodalmi forrásszöveget. Ezután arra kértem őket, vezessenek műfordítói naplót a fordítói folyamatról. A naplóban rögzíteniük kellett minden nyelvi és kulturális problémát, hogy azután pontosan azonosíthassuk ezeket. E két feladat a fent leírtakon kívül arra is szolgált, hogy rávilágítson a hallgatók fordítói és értelmezői attitűdjére. Az értelmezést segítő az elbeszélésről készült három tudományos cikket olvastak el.⁴ A kurzus végére a rájuk eső szövegrész fordításán kívül egy esszét is be kellett adniuk, amelyben arról számoltak be, hogy a műfordítás eredményeképpen megváltozott-e az elbeszélésről alkotott percepciójuk, azaz sikerült-e mélyebben megérteniük az elbeszélést, mint a kurzus elején. A kurzus célja tehát nem csak a célszöveg megalkotása volt, hanem a fenti három feladat végrehajtása is.

⁴ Jensen, Stine (2003): Voorjaar 1928. Albert Helman publiceert Mijn aap schreit. 6. Aap in het diepst van mijn gedachten. In: Buikema, Rosemarie / Meijer, Maaike (eds.): Cultuur en migratie in Nederland. Kunsten in beweging 1900-1980. Den Haag: Sdu Uitgevers. pp. 111-126; Jensen, Stine (2000): Ecce Simius! Over "Mijn aap schreit" van Albert Helman. In: Nederlandse letterkunde 5. pp. 6-85; Michiel van Kempen (2013): Intertekstualiteit en de postkoloniale literatuurinterpretatie. In: van Dijk, Yra / de Pourq, Maarten / de Strycker, Carl (eds.): Draden in het donker. Intertekstualiteit in theorie en praktijk. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt. pp. 287-305.

2 Az első benyomások

Az első benyomásokról szóló esszéikben számos minősítés szerepelt a szóban forgó elbeszélésről. Csak néhányat említek: furcsa szövegről van szó, mely egyszerre sokkoló és megrendítő érzelmeket vált ki; ugyanakkor az elbeszélés beillik a holland irodalom műveiről szerzett tapasztalataikba, nevezetesen, hogy igen gyakoriak a hasonlóan „furcsa” szövegek, amelyekben tabukat döntögetnek a szerzők; az elbeszélés szövegét változatosnak ítélték meg, melyben itt-ott keveredik az archaikus és a köznyelvi, illetve a beszélt nyelvi stílus. A szöveget továbbá szimbólumokban és metaforákban rendkívül gazdagnak találták. Az elbeszélésben egyébként nem szereplő, csak említés szintjén megjelenő nagymama által előadott ősi mese textuális pozícióját Multatuli *Max Havelaar avagy a Holland Kereskedelmi Társaság kávéaukciói* (1860) c. regényének a kelet-indiai bennszülött Saïdjah és Adinda történetét feldolgozó 17. fejezetével hasonlították össze, tehát addigi holland irodalmi olvasmányélményeik alapján sikerült felfedezniük egy lehetséges, tágabb értelemben vett, implicit intertextuális kapcsolatot, melynek alapját többek között a holland gyarmatosítás és az ebből a tapasztalatból kinőtt irodalom kontextusa képezte. A hallgatók megállapították továbbá, hogy az elbeszélésben rengeteg irodalmi műre történő explicit utalás van. A mű valami fontos és tragikus történetet beszél el, de az első olvasás után a hallgatók nem voltak biztosak abban, hogy pontosan miről is szól valójában. Ambivalens érzéseket keltett bennük a szöveg. Mindenesetre az elbeszélésben érintett következő problémákat azonosítani tudták: gyarmatosítás, rasszizmus, hatalmi mechanizmusok, állatkínzás, elnyomás, állat az emberben, az ösztönök hatalma. A szövegben kevés suriname-i bennszülött nyelvi szót találtak. A művet alapvetően valami másként, valami újként élték meg ahhoz képest, mint amit a gyarmati témát feldolgozó más szerzőknél, például Hella Haasse *Urug* c. (1948) kisregényében találtak. Az én-elbeszélő majomgyilkosságának motivációja nem volt világos számukra. Akadtak néhányan, akiknek egyáltalán nem tetszett az elbeszélés, mert szerintük egy „abnormális” viszonyt ábrázol.

Feltűnő módon egyetlen hallgató sem érintette az elbeszélésben egyébként nyomatékosan jelenlévő gender-problematikát és a szexualitás szerepét. Nem szerepelt az esszéikben továbbá sem az arra kérdésre adandó válasz, hogy tud-e a hallgató azonosulni az elbeszélés főszereplőjével vagy esetleg más szereplővel, sem pedig az, hogy lehetséges-e egyáltalán bármiféle plauzibilis értelmezéshez jutni, akár az elbeszélés fordítása után.

3 A fordítói napló

A fordítói naplókban alapvetően háromféle probléma jelent meg: 1) azok, amelyek a köznyelven írott szövegrészekben fordulnak elő, 2) a filozófiai eszmefuttatásokban felbukkanó nehézségek és 3) az intertextuális utalások jelentette gondok. Az első kategória problémáit volt a legkönnyebb megoldani, hiszen azok a holland nyelv hiányos ismeretéből adódtak. A szöveg filozófiai részeinél részben a háttérismeretek hiányossága, részben pedig a többnyire hosszú mondatok jelentettek gondot, melyek megértése, s ebből következően magyar nyelvi megformálásuk gyakran jelentős erőfeszítést követelt. A fordítási nehézségek harmadik kategóriáját, mint említettem, az intertextuális utalások, illetve ezek funkciója alkották. Ezek esetében a csoportnak megegyezésre kellett jutnia annak tekintetében, hogy egy esetleges publikáció esetén használjanak-e magyarázó lábjegyzeteket vagy sem. Ez a probléma azokkal a szövegen kívüli körülményekkel függ össze, hogy vajon milyen közönség számára és miért fordítják le éppen ezt a szöveget, továbbá hogyan és melyik kiadó, intézmény adja ki a művet. Közösen az a döntés született, hogy az elbeszélést első éves néderlandisztika szakos hallgatók számára fordítják, akik még nem tudnak irodalmi szöveget olvasni hollandul, de fontos számukra, hogy már az első évben megismerkedjenek a holland nyelvű irodalom egyes műveivel. A lefordított elbeszélés a Néderlandisztika Tanszék Németalföldi–Magyar Kultúraközvetítő Központja honlapjának felületén jelent meg, ahol egy egyre bővülő, elektronikus irodalmi antológia készül néderlandisztika szakos MA-hallgatók fordításából oktatási célokra, belső használatra.⁵ Arra a következtetésre jutottunk, hogy míg a lábjegyzetek egy irodalmi szöveg olvasását legtöbbször megzavarják, jelenlétük egy olyan környezetben, amelyben didaktikus célok is szolgálnak a szöveg, nélkülözhetetlen. E megfontolások és mérlegelések világossá tették a hallgatók számára, hogy a szövegen kívüli, célnyelvi kontextus, az úgynevezett irodalmi mező is meghatározó szerepet játszik a fordítás formai és tartalmi megoldásainak tekintetében.

4 Esszé arról, hogyan változtatta meg a fordítás az első benyomásokat

A hallgatók közül egyetlenegy volt, aki szerint a műfordítói folyamat kevésbé segített az elbeszélés jobb megértésében, mint azok a tudományos cikkek, amelyeket az elbeszélésről elolvasott. A fordítói folyamat azon az érzésén

⁵ URL: www.nedcult.hu.

sem változtatott, hogy az elbeszéléssel szemben kifejezetten idegenkedett. A főhőssel és magával a történettel szembeni ellenszenve nem enyhült.

Egy másik hallgató válasza pozitív volt. A fordítói folyamatot nem csak a nyelvismeret elmélyítése szempontjából tekintette hasznosnak, hanem az elbeszélés filozófiai gondolatmenetének jobb megértését is elősegítette. Végül pedig a számtalan utalás felfejtése bizonyult számára a szöveg értelmezésében a leghasznosabbnak. Azok a mozzanatok, amelyek mint egyszerű olvasónak nem különösebben keltették fel a figyelmét, műfordítóként nagyon is fontosnak bizonyultak számára. Ezért rengeteg időt szentelt annak, hogy utánajárjon az intertextuális utalásoknak és annak, hogy rájöjjön, milyen kapcsolatban állnak ezek a szöveggel, és mik a funkcióik. Az utalások funkcióját nem csupán illusztratívnak tartotta, hanem a jelentéstulajdonítás alapvető feltételének.

Egy harmadik diák számára a műfordítás alkotói folyamatot jelentett, a szöveg újraalkotását és parafrazeálását. Fordítás közben tudatosodott benne a szövegben használt metaforák jelentősége. A folyamat végén nem tudta eldönteni, hogy a csoport által készített célszövegnek elsősorban a forrásszöveg jellegzetességeihez van inkább köze vagy a fordításnak az újrateremtő mozzanata-e az elsődleges a végeredményt tekintve. Az ő számára a fordítás maga olyan performatív cselekvést jelentett, melynek során a jelentés éppen a fordítás révén, a fordításon keresztül generálódott.

5 Attitűd

Kiderült, hogy a fordítói attitűdöt nagy mértékben befolyásolta a szöveghez fűződő affinitás mértéke. Az affinitást pedig a szöveg megértésének minősége alakítja ki. Nemcsak a szöveg szó szerinti megértéséről van szó, hanem a szöveg elfogadásáról is. A *Mijn aap schreit* c. elbeszélés első olvasata a legtöbb hallgatóban ellenszenvet és értetlenséget váltott ki. Ennek többek között a főszereplővel, illetve a majommal történő azonosulás lehetetlensége volt az oka. Nemcsak irodalomszakos egyetemi hallgatók, de szinte minden olvasó valamiféle kapaszkodót keres az irodalmi műben: egy olyan biztos pontot, amelyhez képest saját értékrendjét viszonyítani tudja. A *Mijn aap schreit* nem fedi fel a maga biztos viszonyítási pontját, mintha visszatartaná, megtagadná azt olvasóitól, mintha szándékosan zavarba akarna ejteni minket. A hallgatók bizonytalanságát a rengeteg intertextuális utalás csak növelte, úgy érezték, végképp elvesztették a fonalat bármiféle értelmezés felépítéséhez. Noha nyelvismeretük már elég magas szintű volt, az elbeszélésben és az elbeszélés körül rengeteg olyan tényező merült fel, amely ahhoz vezetett, hogy a fordítói folyamat kezdetekor negatív érzelmekkel fordultak a szöveg felé. Túlságosan

áthidalhatatlannak tűnt a kulturális és pszichológiai távolság, ahhoz pedig, hogy mégis legyőzzék ezt a távolságot, még nem volt meg a kellő eszköztárunk. Magát a fordítói feladatot is alapvetően túl nehéznek találták. E faktorok összessége az elbeszélés és az olvasó/fordító közötti izoláció irányába hatott. A műfordítói folyamatnak ebben a fázisában intuitív vagy naiv olvasói, illetve fordítói attitűdről beszélhetnünk. A következő fázisokban azonban új faktorok jelentek meg.

A fordítás kognitív folyamat. Mindaz, amit a szóban forgó irodalmi mű szókinszéről, nyelvtani jellegzetességeiről, stílusáról és egyéb textuális tulajdonságairól és nem textuális körülményeiről megtanulunk, hozzájárul a tudatos attitűd kialakításához. A műfordítónak nem kell, hogy szükségszerűen „tetsszen” a szöveg, amit fordít, nem kell, hogy okvetlenül szeresse vagy hogy azonosuljon bármelyik szereplőjével. A több tudás azonban több megértéshez vezet – a szót ismét mindkét értelmében, azaz az értelmezés és az elfogadás értelmében használva. Ez pedig változtat a naiv olvasói/fordítói attitűdön. Ha a fordító legalább egy okot talál, ami miatt a forrásszöveg a forráskultúra reprezentánsának tekinthető és értéket jelenthet a célkultúra számára, már elsajátította az (ön)tudatos olvasói/fordítói attitűdöt.

6 Összegzés

Fordítás közben a csoport percepciója lassanként megváltozott a szövegről. A szöveg legfontosabb problematikájának a színes bőrű, nem európai rabszolgá és a fehér, európai rabszolgatartó közötti kapcsolat bizonyult. Az egyes szám első személyben beszélő szereplő nem szükségszerűen a szerző, Albert Helman alteregója, mint ahogyan a szakirodalomban oly gyakran értelmezik, hanem lehet éppenséggel az a fehér ültetvényes, akinek lelkiismereti problémái adódnak az általa megvásárolt rabszolgával kialakított kapcsolata miatt. Az elbeszélés az alávetés módozatairól szól. Nemcsak a rabszolgatartás jelentette alávetésről, hanem például a textuális jellegű alávetésről is. A számtalan intertextuális utalás ugyanis, melynek alkalmazása egyébként a posztkolonális értelemben vett centrum előszeretettel alkalmazott módszere, túlnyomórészt az európai kultúrkinszből merít. Az utalások között többek között Dosztojevszkij, Rostand, Goethe, Strindberg, Schopenhauer, Oscar Wilde, Platón, Kempis Tamás, Hölderlin, Mozart szerepelnek. A szerző mintha azért illesztette volna az elbeszélésbe ezeket az utalásokat, hogy a szöveg könnyebb megértését segítse elő az európai olvasó számára, ehelyett azonban paradox módon csak akadályozza ezt. Az utalások többsége ugyanis az európai kultúrkörhöz köthető, jelenlétük egy nem konkretizált, de nyilvánvalóan gyarmati, nem európai

kontextusban anakronisztikusan, idegen testként, kolonizáló erőként hat. A majom megtestesítette vadság és barbárság ellenvilágát hivatottak megjeleníteni. Említésük a természet és a kultúra, Európa és nem Európa, az úgynevezett európai műveltség és az Európán kívüli barbárság hamis, mert eurocentrikus dichotómiáját domborítja ki. Az egzotikusnak ábrázolt karibi kultúrkörben inkább zavaróan hatnak, a feszültségeket, az olvasó és az elbeszél világ közötti távolságot inkább növelik. Az én-elbeszélő európai műveltsége mintha a figura szellemi fölényét fitogtatná a neki kiszolgáltatott, nyilvánvalóan metaforikus jelentéstartalmakkal felruházott majommal szemben. Az elbeszélésnek van azonban egy olyan része, mely az egyébként római számokkal egymástól elválasztott részekkel eltérően címet is kap: *Intermezzo*. Ebben a részben az európai kultúra, irodalom és filozófia világával szemben egy indián történetet mesél el a főhős nagyanyja. Az ősi történetben egyrészt az eddigiekkel ellentétben, ahol a holland nyelvű szövegben német és francia idézetek bukkannak fel, megjelennek helyi bennszülött nyelvű idézetek, másrészt ember és majom nem különülnek el többé két egymástól radikálisan elválasztott világban, hanem csodás módon összeolvadnak. Az európai kulturális sztereotípiákra épülő hierarchia a mesében megsemmisül, és az ősi kultúra hiedelemvilága érvényesül. Érdekes módon az elbeszélés ezt az összeolvadást a térábrázolásban is megjeleníti: a tájleírásokban ugyanis hol Hollandiát, hol egy suriname-i környezetet lehet felfedezni. A tér ilyenfajta lebegtetése a két világ elválaszthatatlanságát érzékelteti: Hollandia és Suriname tájainak reprezentációjában összeolvad Európa és az Európán kívüli világ, az ismert és az ismeretlen. A főhős azonban képtelen a nagyanya meséjében és a tájábrázolásban megjelenő összeolvadásra: csak dichotómiákban képes gondolkodni. Ezért kell megölnie a majmot, a Másikat, aki túlságosan is emlékezteti önmagára, de aki az ő számára kizárólag csak alávetettként, leigázottként létezhet. Neki magának csak egyetlen választása lehet: ez pedig a rabszolgatartóé, a leigázóé, a gyarmatosítóé, a hatalommal felruházotté. Maga a történet metaforája érvényes a fordító és a lefordított szöveg közötti viszonyra is. Amíg a fordító leigázní, el-, illetve kisajátítani akarja a szöveget, addig a szöveg ellenáll. Amikor az ugyanezen történet felkínálta összeolvadást, azaz az elfogadást választja, a szöveg is készen áll az „összeolvadásra”. Fenygető lázadóból baráttá szelídül, akárcsak a fordító, aki leigázóból társsá válik. A megértés elfogadásává válik és megszületik a fordítás.

A fordítói folyamat során a naiv attitűdöt fel kell váltania a tudatos attitűdnek. Ezt egyedül a szöveg és a kulturális háttér elmélyült ismerete, egyszerűen a tudás teszi lehetővé. A tudást a fordító a fordítás közben szerzi meg. A fordítás tehát, ahogy említettem, kognitív–hermeneutikai folyamat. Ezért is használható olyan jól a kevésbé ismert nyelvek oktatása során mind nyelvoktatási, mind

pedig irodalomértési célokra. A nyelvoktatás során a hallgatók grammatikai és stilisztikai ismereteit gazdagítja, az irodalomoktatásban pedig több megértést és toleranciát, alázatot teremt a szöveggel szemben. A műfordítás aktusa illetéknéppen óhatatlanul politikai állásfoglalássá, elköteleződésé is válhat.